

Švietimo atsparumas šiandieninėje erdvėje. Atsparumas, EBPO PISA ir kt.

Dr. Rita Dukynaitė

2025-11-07

Atsparumo sąvoka

Apie atsparumą buvo rašoma dar tada, kai pati sąvoka nebuvo susilaukusi dėmesio akademiniam lauke. Tyrinėjimo šaknys kyla iš tyrimų apie: šizofreniją, skurdą, atsaką į traumas.*

- 1) atsparumas – **gebėjimas būti laimingu, sėkmingu** ir panašiai, **kai nutinka kažkas sunkaus arba blogo**.
- 2) atsparumas – substancijos **gebėjimas sugrįžti** į savo įprastą būseną, po to, kai ji buvo įlenkta, įtempta, suspausta. Socialiniame kontekste – **gebėjimas atsispirti** sunkioms sąlygoms ir patiriamai rizikai.

Cambridge Dictionary: Resilience.

*Dante Cicchetti, Norman Garmezy, *Prospects and promises in the study of resilience*, Development and Psychopathology, 5 (1993), 497 p., Cambridge University Press.

Socialinio atsparumo dimensijos

Mokslui komplikuoja suvokti atsparumą, nes reikia žinoti specifinius būdus, kaip vaikai, paaugliai, suaugusieji bando prisitaikyti, mokėti įvertinti vaiko gyvenimo iššūkius, jo šeimos rizikas.

Į atsparumo sampratos *lygtį*, reikia integruoti **biologines, psichologines ir sociokultūrines** įtakas. *

- susigyvenimo gebėjimas
- prisitaikymo gebėjimas
- transformavimosi gebėjimas

Markus Keck, Patrik Sakdapolrak, What Is Social Resilience? Lessons Learned And Ways Forward, 2013, 5 p.

* Dante Cicchetti, Norman Garmezy, *Prospects and promises in the study of resilience*, Development and Psychopathology, 5 (1993), 497 p., 500–501 p. Cambridge University Press

EBPO PISA ATSPARUMO SAMPRATOS RAIDA (2003–2022)

**AKADEMINIS
ATSPARUMAS**

2003

Mokiniai iš žemo
SEK konteksto
pasiekia aukštus
rezultatus

**ATSPARŪS
MOKINIAI
RIZIKOJE**

2006–2009

Atsparumo
ryšys su
motyvacija
ir požiūriu į
mokymąsi

**ATSPARUMAS
SOCIALINEI
NELYGYBEI**

2012

Vidiniai
psichologiniai
veiksniai

**SOCIALINIS[™]
EMOCINIS
ATSPARUMAS**

2018

Mokinių
gerovė ir
emocinė
savijauta

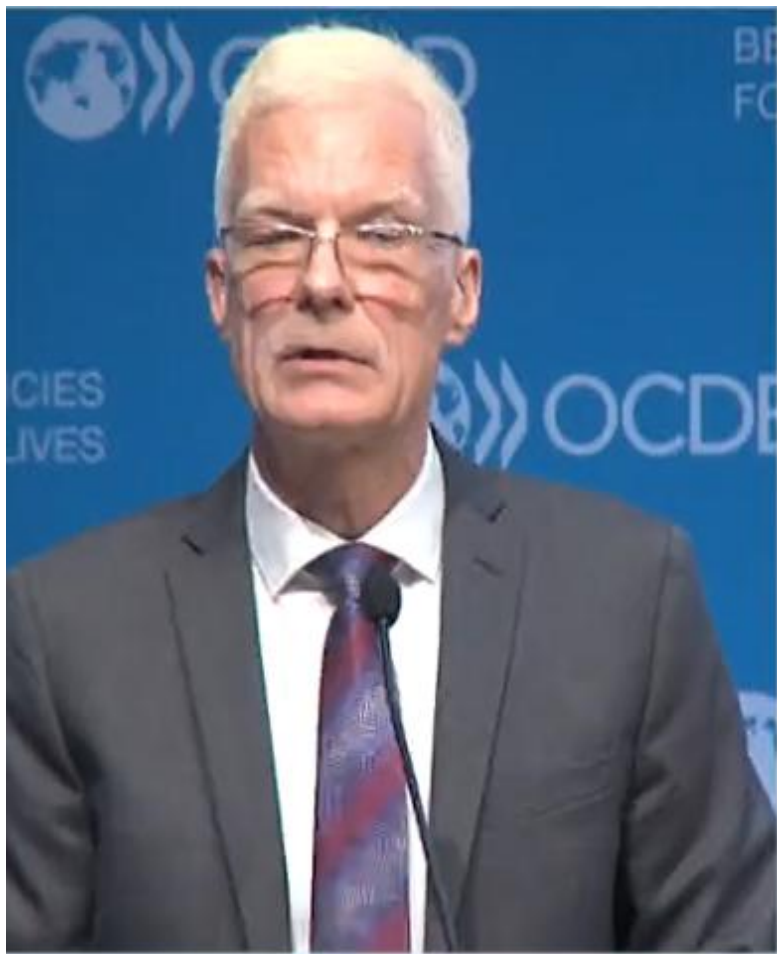

**SISTEMINIS IR
SKAITMENINIS
ATSPARUMAS**

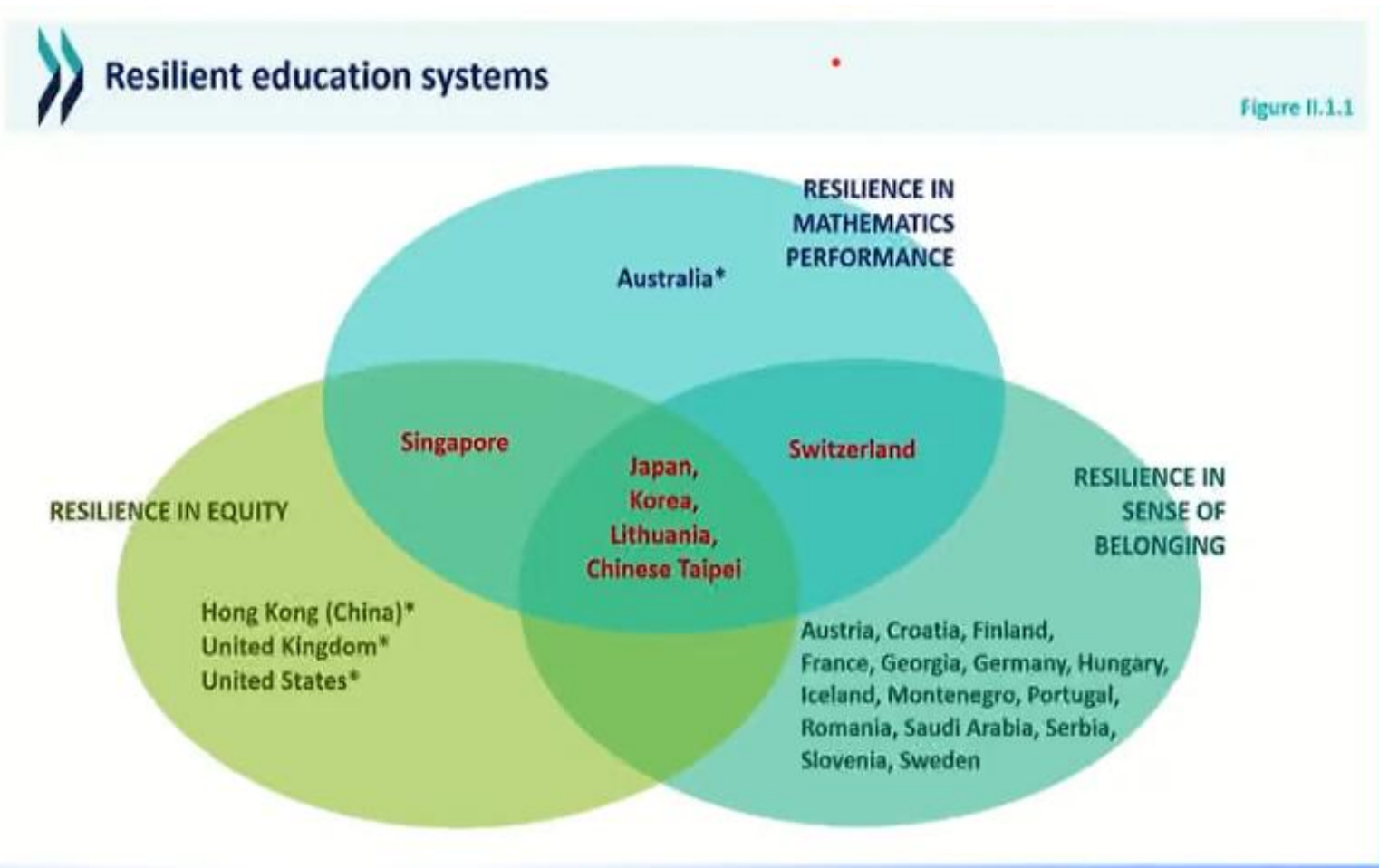
2022

Prisitaikymas
prie pokyčių,
pandemijos
iššūkiai

Atsparios švietimo sistemos

Andreas Schleicher

Indeksas susideda iš: atsparumas matematikos pasiekimų srityje, atsparumas švietimo teisingumo srityje, atsparumas mokyklos priklausymo jausmo srityje.

Bandymas suprasti atsparumą švietime pagal EBPO PISA 2022

- 2021 m. tyrimas perkeltas į 2022 m. dėl Covid-19
- visame pasaulyje **pandemija sutrikdė** įprastą švietimo sistemų funkcionavimą
- 81 šalies duomenys apie mokinių pasiekimus, mokinių gerovę ir teisingumą prieš COVID-19 pandemiją ir po jos
- 2022 m. PISA užfiksuotas **precedento neturintis rezultatų kritimas**
- nepaisant sudėtingų aplinkybių, 31 šaliai ir teritorijai pavyko išsaugoti tokius pat **matematinio raštingumo** rezultatus, kokie buvo 2018 m.
- nemažai šalių padarė didelę pažangą, užtikrinant **lygias galimybes** gauti vidurinį išsilavinimą
- 10-yje šalių ir teritorijų pavyko pasiekti aukštą švietimo sistemos **teisingumo** lygį
- mokyklų uždarymas dėl pandemijos paskatino **skaitmeninės švietimo transformacijos** procesus ir švietimo sistemų perėjimą prie nuotolinio mokymo(si)
- nuotolinio mokymo(si) metu išryškėjo **mokytojo paramos ir gebėjimo motyvuoti** mokinius svarba

Socialinio atsparumo pajėgumai

Švietimas: ilgalaikė transformacijos galia – gebėjimas mokytis, inovuoti, suprasti savo gebėjimus krizinėse situacijose, ieškoti kūrybiškų sprendimų visą gyvenimą.

Akcentuojami **individualus, bendruomeninis ir valstybinis** lygmenys – nuo žmogaus gebėjimo **rūpintis savimi ir kitais**, iki **pilietinio solidarumo bei demokratijos išlaikymo** – glaudžiai atliepia akademinį požiūrį į socialinio kapitalo, pasitikėjimo ir bendruomeniškumo svarbą.

Su atsparumu susiję švietimo sistemų ypatumai

LIETUVOS penkiolikmečių pasitikėjimas **savarankiško mokymosi** gebėjimais **aukštesnis** nei daugumos kitų atsparių, taip pat ir kaimyninių šalių.

LIETUVAI būdingas gana **aukštas saugumo** mokyklose lygis. Pandemijos metu visose šalyse mokytojai rečiau inicijavo **pokalbius su tėvais apie vaiko pažangą**, bet atspariose švietimo sistemose siekiama, kad **tėvai** ir toliau **dalyvautų** vaikų ugdymosi procese (procentinės dalies pokytis 2022 m., palyginti su 2018 m., mažesnis už vidurkį arba jam artimas).

Daugumoje atsparių švietimo sistemų mokiniai **rečiau kartojo** atitinkamos klasės ugdymo programą.

Iš kitų šalių **LIETUVA** pozityviai išsiskiria **kvalifikuotų mokytojų** aspektu – 96 proc. (EBPO tokių mokinių dalis sudarė 75 proc.) mūsų mokinių mokėsi mokyklose, kurių kvalifikacijų mokytojų trūkumas nėra labai ryški problema.

Su atsparumu susiję švietimo sistemų ypatumai

- Remiantis mokyklų vadovų atsakymais, didžioji dalis **LIETUVOS** mokinių (88 proc.) turi galimybę naudotis **aukštos kokybės mokymo priemonėmis**
(ir tai buvo **aukščiausias vertinimas** tarp Baltijos šalių (Estijoje tokių mokinių yra 79 proc., o Latvijoje* – tik 48 proc.)).
- Atspariausioms švietimo sistemoms būdingas didesnis nei vidutinis mokinių, kuriems **bendraamžiai teikė pagalbą mokantis**, procentinės dalies pokytis 2018–2022 m. **LIETUVOJE** 2018 m. **3 iš 5** mokinių padėjo mokytis bendraamžiai. 2022 m. tokių mokinių dalis **išaugo 15 proc. punktų** – bendraamžiai mokė net **4 iš 5** mokinių.
- Atsparioms švietimo sistemoms būdingi **mokyklų valdymo sprendimai**:
 - siekiant užtikrinti kokybę, mokyklose vykdomas **vidinis įsivertinimas**
 - **pasitikėjimas** mokyklomis **savarankiškai formuoti mokymo programą** atspariose švietimo sistemose yra nevienodas: pvz., Japonijoje mokyklos jaučiama atsakomybė už mokymo programą yra labai didelė (indekso vidurkis – 4,45), gana aukšta ir Australijoje* (3,38), **LIETUVOJE** ar Šveicarijoje, **mokyklomis pasitikima gerokai mažiau** (indekso vidurkiai atitinkamai 2,17 ir 1,23).
Kaimyninėse šalyse šis pasitikėjimas didesnis nei **LIETUVOJE**: Estijoje – 4,78, Latvijoje* – 2,76.

O kaip su mokytojų atsparumu?

Kaip suprantamas mokytojų atsparumas?

Gebėjimas:

- susidoroti su darbo krūviais,
- stresu,
- pokyčiais,
- išlikti motyvuotais
- ir išvengti profesinio išsekimo.

„... mūsų smegenų dalys, atsakingos už elgesio kontrolę ir malonumą, reaguoja skirtingai pagal aplinką, kurioje užaugome. (247 p.)

„... mąstymo būdas švietimo organizacijose [...] ignoruoja įvairovės vertę. Įvairovė suteikia galios.“ (254 p.)

„Švietimo sistemai reikia ne lygybės, o teisingumo. Jei kas negali aiškiai mąstyti, nes jų pasaulis griūva, privalome juos kilstelėti ir parodyti giedresnį dangų.“ (254 p.)

„... gali pakeisti visą tavo mąstymą, [...] švietimas yra daugiau nei paprasčiausias darbas. Jis suteikia kvalifikaciją ir laipsnį, bet kartu išmoko mąstyti.“ (251 p.)

Kas yra mokytojo atsparumas?

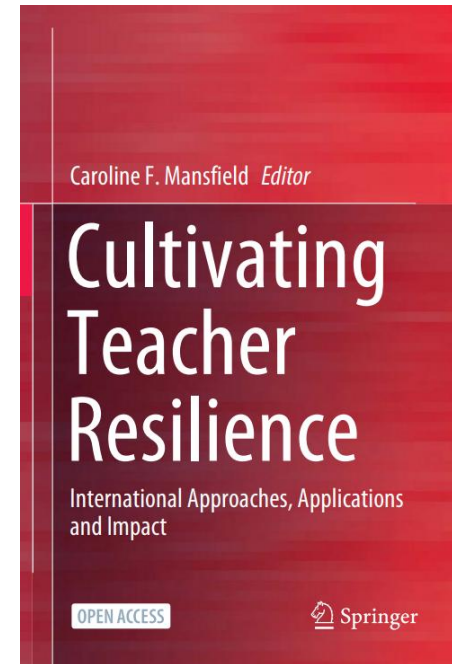
Atsparumas – mokytojo **gebėjimas** susidoroti su iššūkiais (pvz., dideliu darbo krūviu, administracinėmis užduotimis, elgesio problemomis, pokyčiais), palaikyti profesinę gerovę, toliau veikti efektyviai ir išvengti pernelyg ankstyvo išėjimo iš profesijos.

Atsparumas **nėra vien tik asmeninė savybė** — jis priklauso ir nuo organizacijos, sisteminių sąlygų, kolegų palaikymo.

Atsparumas suprantamas kaip **dinamiškas procesas**, o ne įgimta savybė.

Sąveika tarp asmeninių ir kontekstinių veiksnių (pvz., mokyklos kultūra, lyderystė, kolegų palaikymas).

Atsparumas susijęs su **profesiniu tapatumu**, **gerove** ir **prasmingu darbu**.

Estijos civilinės saugos kompetencijų modelis

Estijos gelbėjimo tarnybų agentūros civilinės saugos kompetencijų modelis – **pagalbinė medžiaga mokytojams**. Joje apibrėžiamos **žinios, įgūdžiai ir požiūris**, kurie padėtų mokiniams **susidoroti su krizėmis**, ugdyti jų **savarankiškumą, bendradarbiavimo įgūdžius ir pasitikėjimą savimi**.

Civilinės saugos kompetencijų modelis **pagal ugdymo pakopą** apima įvairias civilinės saugos temas, tokias kaip:

- rizika ir krizės
- pavojų komunikacija ir informacija apie krizes
- pasirengimas krizei ir reagavimas į ją
- prieglobstis, didelio masto evakuacija
- pirmoji psichologinė pagalba

Atsparumas suvokiamas per pasirengimą krizėms. Civilinės saugos kompetencijos yra tam pagrindas.

Lenkijos sandoris

2021 m. pagrindinis strateginis planas atsakingam vystymui pakeistas Lenkijos sandoriu (angl. *Polish Deal*, lenk. *Polski Ład*).

Švietimui skirta dalis **Draugiška mokykla ir kultūra naujam amžiui.**

Naujas **psichologinės paramos modelis ir psichologinio-pedagoginio kabineto įkūrimas kiekvienoje mokykloje.**

Nauja lygybės programa po COVID-19 pandemijos.

Dėmesys mokinių **skaitmeninių kompetencijų** ugdymui ir siekiama padidinti **istorijos** vaidmenį ugdymo programoje.

Pagal programą „Žalioji mokykla“ skelbiama apie mokyklų **šiluminę modernizaciją**, gerinant energijos vartojimo efektyvumą, pastatų aprūpinimą ekologiškomis šildymo sistemomis, **energiją taupančiu apšvietimu ir geresnėmis vėdinimo sistemomis.**

Programos ir praktikos

BRiTE (angl. *Building Resilience in Teacher Education*) (**Australija**)

5 modulių e-mokymosi programa mokytojų rengimo studentams.

Akcentuoja **savirefleksiją, emocijų valdymą, santykius, problemų sprendimą, gerovę.**

Naudojama daugelyje Australijos universitetų.

Tyrimai rodo padidėjusį pasitikėjimą savimi ir geresnį gebėjimą atlaikyti stresą.

Staying BRiTE

Praktinis tęsinys BRiTE – padeda mokytojams **pritaikyti principus realiame darbe.**

Naudojamas mišrus modelis (online + grupinės refleksijos).

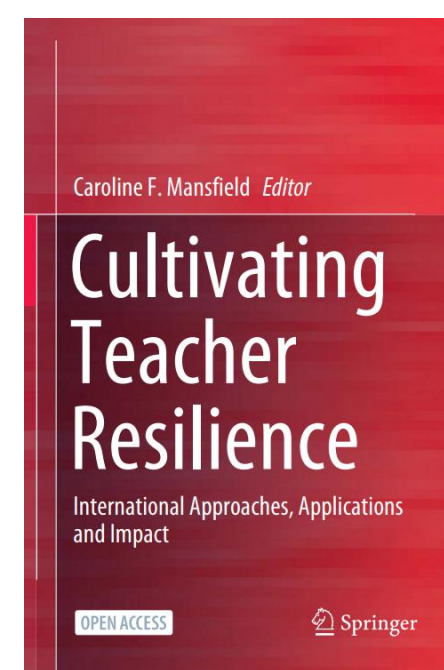
Akcentuoja **kolegialų mokymąsi ir tęstinumą.**

BRiTE Mind

Dėmesingas įsisąmoninimas, sąmoningumas (angl. *mindfulness*) metodikos integracija į mokytojų gyvenimą.

Pabrėžia **savimone, emocijų reguliaciją, dėkingumą ir savipagalbą.**

Naudojama tiek individualiai, tiek grupiniuose kontekstuose.

Sisteminės perspektyvos

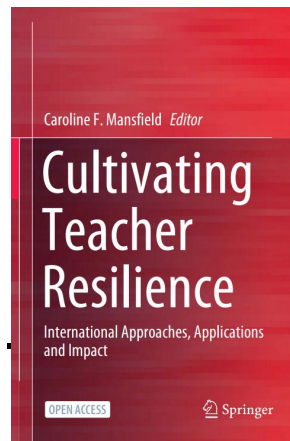
PAD (Ispanija): profesionalaus įvedimo ir mentorystės programa **naujiems mokytojams**. Remiasi refleksija, emociniu palaikymu ir profesiniu vertinimu. Empiriniai rezultatai rodo mažesnį išsekimo lygį ir didesnį įsitraukimą.

Portugalijos programa (angl. *Positive Education*): jungia pozityviają psichologiją, savirefleksiją ir profesinį tobulėjimą. Atsparumas suvokiamas kaip **gebėjimas** palaikyti optimizmą ir prasmę darbe.

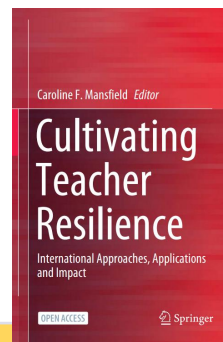
JK ir Suomija: atsparumą ugdyti **institucinėje kultūroje**, o ne tik per individualias praktikas.

Naujoji Zelandija: mokyklų „Wellbeing framework“ jungia pedagogų ir mokinių **gerovę**.

JAV: vadovų atsparumas – kertinis elementas, nes nuo jų priklauso emocinė aplinka.

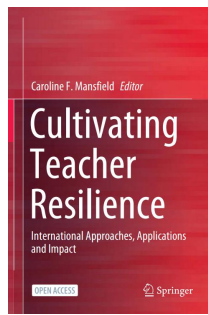

Mokytojo atsparumo dimensijos ir aspektai

Dimensijos	Atsparumo aspektų pavyzdžiai
Emocinė	nepriimti dalykų asmeniškai, humoro jausmas, gebėjimas atsitiesti, emocijų reguliavimas
Motyvuojanti	pasitikėjimas savimi, tvirtumas ir atkaklumas, realių lūkesčių turėjimas, pozityvumas ir optimistiškumas
Su profesija susijusi	mokymo įgūdžiai ir kompetencija, klasės valdymas, veiksmingo mokymosi skatinimas, lankstumas ir prisitaikymas
Socialinė	prašyti kitų pagalbos, tarpasmeniniai įgūdžiai, gebėjimas priimti kitų patarimus, profesiniai ir asmeniniai paramos tinklai

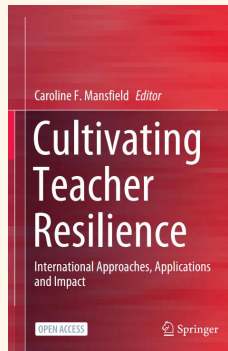
Ankstyvos karjeros mokytojų atsakas į iššūkius pagal atsparumo dimensijas

Emocinė	Motyvacinė	Su profesija susijusi	Socialinė
• Išlik ramus • Susitelk į tai, ką myli savo darbe • Mėgaukis vaikais • Valdyk emocijas • Pozityviai mąstyk apie save • Smagiai leisk laiką • Naudok susitvarkymo su savimi strategijas	• Tikėk savimi • Turėk realius lūkesčius	• Susitelk į mokinius • Naudok problemų sprendimo įgūdžius • Reflektuok • Būk organizuotas	• Aptark su partneriu • Prašyk pagalbos, o ne apsimesk, kad viskas gerai • Kalbėkis su mentoriumi • Kalbėkis su kitais darbuotojais • Kreipkis dėl konsultavimo

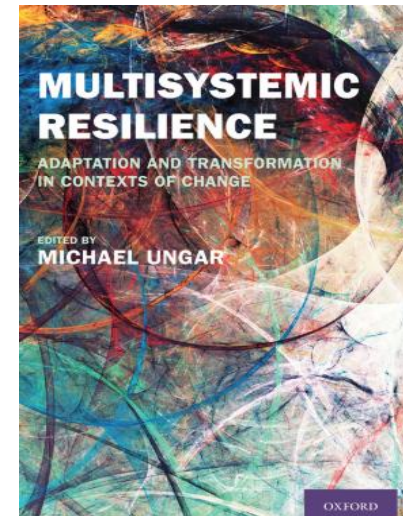
Mokytojų atsparumo rizikos ir apsaugos veiksniai (Beltman ir kt., 2011)

	INDIVIDUALUS	KONTEKSTINIS
Rizikos veiksniai	• Neigiami įsitikinimai apie save ir pasitikėjimas savimi • Nenoras kreiptis pagalbos • Asmeninių įsitikinimų ir praktikos konfliktas	• Elgesio valdymas • Nepalankioje padėtyje esančių mokinių poreikių tenkinimas • Didelis darbo krūvis ir laikas, reikalingas ne su mokymu susijusioms pareigoms • Išteklių trūkumas • Santykiai su mokinių tėvais • Sudėtingos mokyklos ar klasės
Apsauginiai veiksniai	• Altruistiniai motyvai • Kompetencijos jausmas ir pasididžiavimas • Stipri vidinė motyvacija • Tvirtumas (angl. <i>tenacity</i>) ir atkaklumas (angl. <i>perseverance</i>) • Vidinė kontrolės jėga • Iniciatyvūs, problemų sprendimo įgūdžiai • Savęs pažinimas ir refleksija • Profesiniai siekiai	• Mokyklos administracinė parama • Mentorių santykiai • Bendraamžių ir kolegų palaikymas • Darbas su mokiniais

Atsparių pedagogų programa (angl. *Resilient Educators Program*, REP) (Kanada)

Michael Ungar, Atsparumo tyrimų centro įkūrėjo ir direktoriaus, **ekosisteminė atsparumo teorija**
(angl. *ecological resilience theory*).

Atsparumas nėra tik asmens vidinė savybė, tai **procesas**, vykstantis sociume.

Gebėjimas susidoroti su sunkumais priklauso ne tik nuo paties asmens, bet ir nuo **aplinkos išteklių** bei sąveikos su aplinkiniais.

Pagrindiniai bruožai:

- **Dvipusis procesas: asmeninių gebėjimų** (pvz., savireguliacijos, motyvacijos) ir **socialinės aplinkos paramos** (šeimos, mokyklos, bendruomenės) sąveika.
- **Kontekstualumas**: kiekvieno atsparumą lemia jo **kultūrinis, socialinis ir ekonominis kontekstas**. Tai, kas laikoma atsparumu vienoje kultūroje, gali atrodyti visai kitaip kitoje.
- **Išteklių prieinamumas**: svarbu ne tik tai, kad asmuo turi vidinių stiprybių, bet ir kad jis **gautų prieigą prie tinkamų išteklių** (rūpesčio, struktūros, tapatybės palaikymo, dalyvavimo galimybių ir kt.).
- **Sąveikos svarba**: atsparumas formuojasi per **santykius ir ryšius**. Tai nėra vien individualus pasiekimas.

Ižvalgos ir rekomendacijos: atsparumas – švietimo kultūros dalis

- Vertinant švietimo sistemos atsparumą, būtinas **kompleksinis požiūris** į švietimo sistemų rezultatus, apimantis **akademinis rezultatus, švietimo teisingumą ir mokinių gerovę**.
- Atsparumas nėra tik „stiprybė“ – tai **gebėjimas prisitaikyti, išlaikyti vertybes ir prasmę**.
- Svarbiausias veiksnys – **palaikymo tinklas** (kolegos, vadovai, mentoriai). Tarptautinė praktika rodo, kad **bendruomeninis požiūris** yra veiksmingiausias.
- Programos veikia, kai jos yra **tęstinės, refleksyvios ir socialiai grįstos**.
- **Pasitikėjimo** mokykla stiprinimas. Pripažinimas ir apdovanojimai. Mokytojo autonomija ir įgalinimas
- Atsparumas glaudžiai susijęs su **mokytojų gerove** ir **mokinių pasiekimais**.
- Švietimo sistema **privalo būti atitinkamo lygmens**, kad būtų laikoma sėkminga ir pasirengusia ateities iššūkiams.
- Nepertraukiamo **ugdymo užtikrinimas krizinių** situacijų metu.
- **Paramos mokiniui** sistemos reikšmė.
- Mokinių **savarankiško mokymosi** gebėjimų stiprinimas.
- Mokyklų **aprūpinimas** kokybiškais mokymosi ir skaitmeniniais **ištekliais** ir tinkamas jų naudojimas.

Sharon McDonough

Virvės

Esu netikrumo vandenynas
Vis besiplečiantis abejonių horizontas
Taškas, kur susitinka jūra ir dangus
Taškas, kur susijungia mano pasitikėjimas savimi ir atsargumas.

Kaip išsilaikyti paviršiuje?
Kaip nepasiduoti pasroviui?
Jei plauksiu į šiuos neištirtus vandenį, ar nepasiklysiu?

Norėdama augti, turiu leistis čia
Į savo abejonių gelmes ir
Į savo nepatyrimo jūras
Bet kokią gelbėjimosi liemenę man apsivilkti?

Tačiau atidžiai įsižiūrėjusi matau kitus
Kranto figūras
Tuos, kurie jau yra plaukę šiuose vandenyse.
Jų rankose
Mažos, nepastebimos virvės
Pasiruošusios mane sugrąžinti, jei nuplaukčiau per toli.

Virvės lankstosi ir sukasi
Aš plaukiu toliau
Laikoma, bet
Laisva,
Augu

Švietimo atsparumas šiandieninėje erdvėje. Atsparumas, EBPO PISA ir kt.

Dr. Rita Dukynaitė

2025-11-07